

УДК 37(09)(477)

Юлія Клименко

РОЗВИТОК ЕСПЕРАНТО-РУХУ В УКРАЇНІ: ВІД ІСТОРІЇ ДО СУЧАСНОСТІ

У статті розкрито проблема розвитку есперанто-руху – руху за поширення есперанто як мови міжнародного спілкування, який має на меті створення безпосередніх і рівних можливостей для кожної людини в міжнародних відносинах. Своєю багаторічною історією есперанто (як мова і як рух його прихильників) підтвердив право претендувати на роль універсального засобу міжкультурного діалогу та людського взаєморозуміння в загальносвітовому масштабі.

Ключові слова: есперанто-рух, мова есперанто, історія есперанто-руху в Україні, сучасні есперанто-організації.

В останні десятиліття набуває інтенсивності діалог культур, про що свідчить як частота міжнародних контактів, так і зусилля народів і країн, спрямовані на створення глобального порядку в міжнародних відносинах. Потужними чинниками інтеграції виступають як економічні фактори, так і усвідомлення людством глобальних проблем, вирішення яких вимагає об'єднання зусиль усіх країн. Світ все більше усвідомлює значення загальнолюдських чинників у міжнародній політиці. Свідченням цього є ряд програм ЮНЕСКО, матеріалів Наради з безпеки і співпраці в Європі тощо.

Невід'ємним правом людини є право на спілкування. При цьому загально визнаним є той факт, що співпраця не може бути дієвою і тривалою, якщо вона обмежується відносинами держав і політиків і не охоплює контакти між рядовими громадянами різних країн. Розвиток міжкультурного співробітництва стримується кількома факторами, насамперед – обмеженою можливістю і ефективністю міжкультурних контактів внаслідок мовного бар'єру [4, с. 1].

У зв'язку з цим актуальною проблемою стає вивчення комунікативного потенціалу міжнародних мов. Якщо природна мова – це макрокосмос культури певного народу, в якому він представлений як індивід, то штучно створена людиною мова може стати засобом міжнаціонального і одночасно наднаціонального спілкування, забезпечити діалогічний і демократичний зв'язок представників різних світових культур [4, с. 2].

Такі можливості має есперанто – найбільш поширена планова міжнародна мова, яка не претендує замінити собою етнічні мови, а прагне стати допоміжним засобом у міжнародному спілкуванні різномовних

людей. Ще в 1954 р. Генеральна конференція ЮНЕСКО визнала, що результати, досягнуті есперанто в справі інтелектуального міжнародного обміну, відповідають цілям та ідеалам ЮНЕСКО і звернулася до держав і міжнародних організацій із пропозицією ввести вивчення есперанто в школах і використовувати цю мову в міжнародному співробітництві.

Будучи частиною демократичних процесів суспільства, есперанто-рух виступає як суб'єкт суспільних перетворень і все більше привертає увагу вчених. Різні аспекти есперанто-руху як соціально-культурного феномену знайшли відображення у працях Є. Бокарева, Ю. Дмитрієвської-Нільсон, Б. Колкера, А. Королевича, А. Короля, С. Кузнецова, Д. Лук'янець, Г. Махоріна, А. Мельникова та ін.

Проте слід зазначити, що більшість з наукових праць тільки побічно стосуються досліджуваної теми, мають фрагментарний характер, вимагають всебічного аналізу, перевірки і зіставлення фактів, об'єктивного і неупередженого висвітлення. Дослідники звертаються, в основному, до лінгвістичних, історичних, соціально-культурних аспектів есперанто-руху і не розглядають історико-педагогічну сутність цього феномена. У науковій літературі наявне лише фрагментарне висвітлення окремих аспектів цього соціокультурного явища, розрізнених як у науково-теоретичному, так і в хронологічному плані. Історіографічний огляд проблеми дозволяє стверджувати про відсутність комплексного дослідження розвитку есперанто-руху в Україні як закономірного, об'єктивно обумовленого і цілісного процесу.

Мета статті – розкрити проблему розвитку есперанто-руху як соціально-культурного феномену, універсального засобу міжкультурного діалогу та людського взаєморозуміння в загальносвітовому масштабі.

Есперанто (есп. *esperanto* – «що сподівається») – міжнародна мова, створена польським лікарем і поліглотом Людовиком Лазарем Заменгофом в 1887 р. на основі поширених європейських мов, інтернаціональної лексики. Вживається есперанто в міжнародному спілкуванні, має на меті створення прямих і рівних можливостей для кожної людини в міжнародних відносинах [14].

Творець есперанто Людвік Заменгоф назвав свою мову просто – «Міжнародна мова». Оскільки в той час в Європі була популярною інша штучна мова (волапук), прихильники есперанто часто вживали термін «мова доктора Есперанто» [10, с. 2]. Людвік Заменгоф – автор першого підручника з основ мови есперанто «*Unua Libro*» («Міжнародна мова»), вперше опублікованого 26 липня 1887 р. у Варшаві. Саме цю дату вважають «днем народження» есперанто [15].

Есперанто має на меті створення безпосередніх і рівних можливостей для кожної людини в міжнародних відносинах, оскільки ні для кого з них ця штучно створена мова не є рідною. Правда, сьогодні вже є певна кількість людей – вроджених есперантистів, для яких есперанто є

рідною мовою: ті, чії батьки говорять між собою мовою есперанто, через незнання мови один одного або ж навіть як прояв поваги до мови. Серед видатних носіїв есперанто: Джордж Сорос – провідний світовий фінансист і меценат, Даніель Бове – лауреат Нобелівської премії та ін. [10, с. 2].

Слід відзначити педагогічну цінність есперанто – його вплив на подальше вивчення іноземних мов. Численні дослідження підтверджують, що знання есперанто значно полегшує вивчення іноземних мов. При цьому опанувати граматику цієї мови можна набагато швидше і простіше, тому є сенс починати вивчення іноземних мов саме з есперанто – нейтральної мови.

Розмовляючи мовою есперанто, люди не відчують тиск іноземної мови, тому з'являється відчуття рівноправності при спілкуванні з представниками інших країн, а це призводить до підвищення почуття людської і національної гідності. Своєю багаторічною історією есперанто (і як мова, і як рух його прихильників) підтвердив право претендувати на роль універсального засобу міжкультурного діалогу та людського взаєморозуміння в загальносвітовому масштабі.

Universala Esperanto – Asocio, UEA (з есперанто Всесвітня Есперанто Асоціація) – найбільша міжнародна організація есперантистів, члени якої живуть у 121 країні. UEA працює на поширення есперанто, дискутує про актуальність всесвітньої мовної проблеми і звертає увагу на необхідність рівності між мовами. UEA має також консультативний статус при Економічній і соціальній раді ООН, Дитячому фонді ООН, Раді Європи, Організації Американських Держав і Міжнародної Організації зі Стандартизації. У 1954 р. UEA ініціювала резолюцію ЮНЕСКО про есперанто (16000 дітей в той час вже вивчали есперанто в 600 школах 32 країн світу). Штаб-квартира Асоціації знаходиться в місті Роттердам (Нідерланди) [12, с. 86].

Як відомо, будь-який розвиток має витоки, передумови, але коли він опирається на традицію, то враз здобуває могутнє культурне підґрунтя. Вітчизняний есперанто-рух має історичний досвід існування, він не є абсолютно новим явищем українського соціуму, його сучасний розвиток опирається на знання історичних, історико-педагогічних уроків минулого.

На фоні світового есперанто-руху відбувалося становлення та розвиток означеного соціально-культурного феномену в Україні, свідченням чого є такі історичні факти:

- 1890 р. – в Одесі організовано перший осередок шанувальників і пропагандистів есперанто;
- 1907 р. – в Тернополі видано перший вітчизняний есперанто-підручник (автор – знаний український есперантист Михайло Юрків);
- початок ХХ ст. – створено інформаційне бюро з пропаганди та навчання есперанто;

- 1913 р. – другий Всеросійський з'їзд есперантистів у Києві;
- 1913 р. – під редакцією Ореста Кузьми виходить перше українське есперантське періодичне видання – журнал *Україна Stelo* (у перекладі з есперанто – «Зоря України»), який виходив до кінця червня 1914 р. і впродовж 1922–1930 рр. (після тривалої перерви, спричиненої воєнними діями). На його сторінках друкувалися переклади творів Т. Шевченка, І. Франка, О. Кобилянської, В. Стефаніка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, народні пісні, коломийки, статті про творчість українських письменників тощо;
- 1910–1920 рр. – в Коломиї відкривається статутне товариство українських есперантистів «Крайове товариство українських есперантистів «Поступ» («Прогрес»);
- 1922 р. – видано «Українсько-есперантський словник»;
- 1923 р. – започаткування регулярних радіопередач мовою есперанто (Москва, Харків та інші міста);
- 1927–1932 рр. – у Харкові видається щомісячний педагогічний журнал мовою есперанто «Шлях освіти»;
- 1925–1938 рр. – діяльність Всеукраїнського комітету есперанто як підструктури Спілки есперантистів Радянських Республік (1921–1938 рр.) [15].

Про масштаби розвитку вітчизняного есперанто-руху свідчать статистичні дані. Так, станом на кінець 20-х років ХХ ст. Спілка есперантистів Радянських республік нараховувала 10 000 членів. До 1934 р. було видано більше 200 книг мовою есперанто. Великими тиражами здійснювалося видання підручників, навчальних посібників, словників, періодичних видань і т.п. [15].

Проте в контексті репресивних подій, починаючи з середини 30-х років ХХ ст. есперанто в СРСР оголосили «мовою дрібної буржуазії і космополітів». У 1937 р. було видано спеціальну закриту інструкцію ЦК КПРС, котра забороняла згадувати есперанто у позитивному контексті. Есперанто було проголошено «мовою шпигунів», з тих пір і з'явилися такі ярлики, як «есперанто – мова мертва, штучна» тощо. За надуманим приводом НКВС було заарештовано і розстріляно багатьох відомих діячів есперанто-руху. Тільки майже після 20-річної перерви в нашій країні було відроджено есперанто-рух [15].

В Україні в різні роки координуючими центрами есперанто-руху були такі організації :

- 1925–1938 рр. – Всеукраїнський комітет есперанто;
- 1921–1938 рр. – Союз есперантистів Радянських Республік;
- 1968–1972 рр. – Есперанто-комісії при Українському товаристві дружби і культурних зв'язків із зарубіжними країнами;
- 1979–1988 рр. – Українське республіканське відділення Асоціації

радянських есперантистів [14].

Сьогодні в Україні центральною організацією есперантистів є «Українська Есперанто Асоціація» (есп. UkrEA – Ukraina Esperanto Asocio), утворена 21 травня 1989 р. При УкрЕА діє видавництво есперанто-літератури «Helianto» («Соняшник»). Питаннями організаційної та фінансової підтримки есперанто-руху в Україні займається Благодійний фонд «Есперо» імені Василя Єрошенка.

Відповідно до статуту Української Есперанто Асоціації (2006 р.) головною метою Асоціації є сприяння об'єднанню есперантистів України, задоволення та захист законних соціальних, економічних, творчих, національно-культурних та інших спільних інтересів членів Асоціації.

Основні завдання Української Есперанто Асоціації:

– сприяння розв'язанню міжнародної мовної проблеми, що уможливило б створення рівноправних можливостей для кожної людини у міжнародних стосунках;

– об'єднання есперантистів і прихильників есперанто для досягнення головної мети Асоціації;

– ознайомлення громадськості України з міжнародною мовною проблемою та шляхами її розв'язання, в тому числі за допомогою мови есперанто, із самою мовою та її можливостями в міжнародному обміні, в т.ч. інформаційному;

– допомога у вивченні мови есперанто бажаними, сприяння підвищенню рівня володіння нею та практичному застосуванню мови есперанто в міжнародних стосунках;

– сприяння зміцненню взаєморозуміння та дружби, розвитку культурних зв'язків з народами інших країн за допомогою мови есперанто, а також вихованню у есперантистів та інших мешканців України духу поваги як до свого, так і до інших народів;

– допомога у встановленні міжнародних зв'язків есперантистів, співпраця з міжнародними та національними есперантськими організаціями, розвиток «народної дипломатії»;

– представництво своїх членів у міжнародних есперантських організаціях, на міжнародних есперантських заходах, з'їздах і зустрічах та ін. [14].

При УкрЕА діє видавництво есперанто-літератури «Helianto» («Соняшник»). Питаннями організаційної та фінансової підтримки есперанто-руху в Україні займається Благодійний фонд «Есперо» імені Василя Єрошенка.

Незважаючи на те, що державна організаційна та фінансова підтримка з поширення есперанто не здійснюється, Міністерство освіти і науки України офіційно рекомендує вивчення за вибором есперанто у старших класах середньої школи, гімназій, ліцеїв. Наприклад, серед українських ліцеїв есперанто вивчають у Ліцеї № 38 імені Валерія

Молчанова (м. Київ).

Висвітлення розвитку сучасного есперанто-руху в Україні здійснюється на сторінках низки спеціалізованих періодичних видань, з-поміж яких: інформаційний бюлетень УкрЕА «Helianto» («Соняшник»), місячник «Ukraina Stelo» («Зоря України»), гумористична газета «Babila Turo» («Балакуча Башта»), есперанто-бюлетень «Interalie» (Бердянськ), літературний журнал «Literatura Foiro» (Київ) та ін.

В Україні щорічно проходять есперанто-зустрічі, наприклад: раз на три роки проходить з'їзд УкрЕА; навесні і восени фестивалі в Ялті, зокрема фестиваль авторської пісні мовою есперанто Velura Sezono. На Львівському книжковому форумі є свій куточок українського есперанто-літератури. Практично в усіх регіонах України діють есперанто-клуби.

Нині есперанто-рух розвивається в сприятливих умовах, але у світовому масштабі ця міжнародна мова має лише невелике число прихильників. На практиці реалізація потенціалу есперанто ускладнюється цілим рядом обставин, пов'язаних як із самоізоляцією регіональних і територіальних співтовариств, їх соціально-культурною і політичною пасивністю, так і з відсутністю розроблення теоретичних підстав міжнародного руху есперантистів.

Усе це визначає актуальність дослідження стану, характеру та рушійних сил як сучасного есперанто-руху, так і його історії. Оскільки сучасність не може бути об'єктивно оціненою без глибокого вивчення витоків і джерел, без визначення як загального, закономірного, так і випадкового, епізодичного у процесі формування та становлення есперанто-руху. У контексті зазначеного набуває актуальності дослідження соціально-педагогічних засад розвитку вітчизняного есперанто-руху як вагомого явища в історії педагогіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аббасова К. Я. Когнитивная психология и философия: проблемы сосуществования / К. Я. Аббасова // Вектор науки Тольяттинского гос. ун-та. Сер. «Педагогика, психология». – 2010. – № 3(3). – С. 9–10.
2. Вербицький К. Словарець українсько-есперантський / К. Вербицький. – Станиславів-Коломия : Бистриця, 1922.
3. Волевич Я. Міжнародня мова есперанто. Практичний підручник / Я. Волевич. – Харків : ДВОУ Державне видавництво «Радянська школа», 1931.
4. Дмитриевская-Нильссон Е. А. Международное эсперанто-движение как субъект межкультурной коммуникации : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. культурол. наук : спец. 24.00.04 / Е. А. Дмитриевская-Нильссон. – Санкт-Петербург, 2000. – 20 с.
5. Исаев М. И. Язык эсперанто / М. И. Исаев. – М. : Наука, 1981. – 85 с.
6. Кананчук Л. А. Саногенная рефлексия как условие психологической

- адаптації личности в поліетнічеській середі вуза / Л. А. Кананчук // Вектор науки Тольяттинського гос. ун-та. Сер. «Педагогіка, психологія». – 2011. – № 2(5). – С. 101–103.
7. Королевич А. И. Книга об эсперанто / А. И. Королевич. – К. : Наукова думка, 1989. – 241 с.
 8. Кузьма О. Повний підручник до науки міжнародньої мови есперанто / О. Кузьма. – Коломия, 1921.
 9. Махорін Г. Л. Нариси з історії есперанто-руху в Україні / Г. Л. Махорін. – Житомир : ФОП Євенок О. О., 2012. – 60 с.
 10. Пацюрко В. Великий есперантсько-український словник / В. Пацюрко. – Київ, 2007. – 200 с.
 11. Проблемы интерлингвистики. Типология и эволюция международных искусственных языков. – М. : Наука, 1976. – 133 с.
 12. Русанівський В. М. Мова. Людина. Суспільство / В. М. Русанівський. – Наукова думка, 1977. – 189 с.
 13. Шиляева И. Ф. Культура общения современной личности : детерминанты и факторы развития / И. Ф. Шиляева // Вектор науки Тольяттинського гос. ун-та. Сер. «Педагогіка, психологія». – 2011. – № 3(6). – С. 337–340.
 14. Користувач: WebCite Archiver/2013062022 [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. – Режим доступу : <http://www.webcitation.org/6GYpmIN34>
 15. Universal Esperanto-Asocio [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Universal Esperanto-Asocio>